

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 42-48, 224, 321-322, 330-350; II, 276-277, 359, 362; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 75, 78, 87, 91-92, 207-208, 259; İbn Habîb, *el-Muḥabber*, s. 86; a.mlf., *el-Münemmaḳ*, s. 90-91, 417; Belâzûrî, *Ensâb*, I, 73; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsaf* (nşr. Mahmûd b. Ahmed et-Tahhân), Riyad 1415/1995, V, 191; Kâdî Abdülcebbar, *Teş-bitü delâ'ilü'n-nübüve* (nşr. Abdülkerîm Osman), Beyrut 1386/1966, I, 20-21, 43, 49-50; II, 350, 441, 445, 504-509, 525-526; İbn Hazm, *Resâ'il* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1987, III, 187-203; Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüve* (nşr. Abdülmü'tî Kal'acı), Beyrut 1405/1985; II, 285-310; IV, 410-412; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Delâ'ilü'n-nübüve* (nşr. M. Ravvâs Kal'acı – Abdülber Abbas), Beyrut 1991, I-II, 243-253; İbn Abdülber en-Nemerî, *ed-Dürer fi İhtîşâr'l-meğâzî ve's-siyer* (nşr. Mustafa Dîb el-Bugâ), Beyrut 1984, s. 134-144, 240-241; İbn Ebû'l-İz, *Şerhu'l-'Akideti't-Taḥâviyye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî – Şuayb el-Arnaût), Beyrut 1413/1993, s. 145, 170, 466; Âmirî, *Behcetü'l-meḥâfil ve buḡyetü'l-emâsil*, Kahire 1330-31, I, 94-102; II, 67-68; Süyûtî, *Ref'u şer'ni'l-Hubşân*, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Ktp., Kurşünizâde, nr. 143, vr. 80^a-139^b; a.mlf., *Ezhârü'l-'urüş fi ahbâr'l-Hubûş*, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Ktp., Kurşünizâde, nr. 143, vr. 50^a-69^b; Ahmed b. Zeynî Dahlân, *es-Sîretü'n-nebeviyye ve'l-âşârü'l-Muḥammediyye*, Kahire 1310, I, 127-132; II, 123-124, 172-173; Yûsuf b. İsmâil en-Nebhânî, *Hüccetü'llâh 'ale'l-âlemîn*, Diyarbakır, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), s. 154-157; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 109-112; Levent Öztürk, *Etiyopya'da İslâmiyet I: Asr-ı Saâdette Habeşistan'la Münasebetler*, İstanbul 2001, tür.yer.; a.mlf., "İslâmiyet'in Yayılmasında Hicretin Önemi: Habeş Hicretleri Örneği", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV, Adapazan 2002, s. 7-25; A. J. Wensinck, "Necâşi", *IA*, IX, 153; E. van Donzel, "al-Nadîjšî", *El²* (İng.), VII, 862-864.

LEVENT ÖZTÜRK

NECAT

(bk. FELÂH).

en-NECÂT

(النجاة)

İbn Sînâ'nın
(ö. 428/1037)

felsefenin temel konularına dair eseri

(bk. İBN SİNÂ).

NECÂTİ BEY

(ö. 914/1509)

Divan şiirinin temelini atan
en büyük sanatkarlardan.

Edirne'de Fâtiḥ Sultan Mehmed'in ilk saltanat yıllarında (1444-1446) doğduğu tahmin edilmektedir. Asıl adı İşâ'dır. Ailesi hakkında yeterli bilgi bulunmamakla bir-

likte çocukken Edirneli yaşlı bir hanım tarafından köle olarak alınıp sonradan evlât edinildiği ve yetişmesinde Sâilî adlı bir şairin katkısı olduğu bilinmektedir. Şiir ve nesir yazmaya yöneldiği gençlik yıllarında Edirne'den ayrılıp Kastamonu'ya gitti, orada hatla da ilgilendi. "Necâti" mahlasıyla yazdığı şiirleriyle ününü duyurmaya başladı. "Döne döne" redifli gazelinin Bursa'da şair Ahmed Paşa'ya ulaşması ve beğenilmesi bu döneme rastlar. Şiirleriyle Fâtiḥ'in dikkatini çekince İstanbul'a giderek divan kâtipliğiyle görevlendirildi ve sultan için kasideler yazdı. Fâtiḥ'in vefatının ardından II. Bayezid'in takdirini kazanan Necâti, Şehzade Abdullah Karaman sancağına tayin edilince onun divan kâtibi oldu. Üç yıl sonra şehzade âniden ölünce şairin görevi ve mutlu günlerinin de nihayete erdiği anlaşılmaktadır. Nitekim çok sevdiği bu şehzadenin ölümünden duyduğu acıyı bir nevi tâziye olarak sultana takdim ettiği ünlü mersiyesinde dile getirmiştir. Şair, İstanbul'da bulunduğu bu süre içinde başta padişah olmak üzere devlet erkânına, devrin diğer meşhur kişilerine kasideler sundu, yeni dostlar edindi. Bunlardan biri olan ve "Hâtemî" mahlasıyla şiirler de yazan Kazasker Müeyyedzâde Abdurrahman Çelebi'nin aracı olmasıyla, Sultan Bayezid diğer oğlu Şehzade Mahmud'u Manisa sancağına tayin ettiğinde şairi de nişancılık göreviyle şehzadenin yanında gönderdi, bundan sonra Necâti "bey" olarak anıldı. Devrin ileri gelen bazı şairlerinin de bulunduğu Manisa'daki görevi uzun sürmedi ve Şehzade Mahmud da genç yaşta ölünce Necâti bu şehzade için de bir mersiye yazarak tekrar İstanbul'a döndü. Yeni bir görev kabul etmeyip kendisine bağlanan 1000 akçe aylıkla Vefa semtindeki evinde ilim ve sanat sohbetleri düzenleyerek yaşamayı tercih etti. 25 Zilkade 914'te (17

Mart 1509) vefat etti. Mezarını öğrencisi Sehî Bey mermerden yaptırmış, üzerine de, "Nakl-i Necâti âleme târiḥ olmağın / Târiḥini Sehî dedi: Gitti Necâti hây" tarih beytiyle şairin, "Bir seng-dil firâkına ölen Necâti'nin / Billâhi mermer ile yapasız mezarını" beytini yazdırmıştır. Öğrencilerinden Sun'î ise tarih ibaresini, "Gittin Necâti âh" şekline dönüştürerek bir başka tarih düşürmüştür. Şairin mezarı İstanbul Unkapanı'nda Manifaturacılar Çarşısı'nın inşası esnasında ortadan kalkmışsa da daha sonra çarşı ortasında yeniden ihya edilen Hızır Bey haziresine bir mezar taşı diktilerilerek üzerine yukarıdaki beyitler yazdırılmıştır.

Sehî Bey tezkiresinde (s. 76) hocası Necâti'yi abartılı ifadelerle över, güzel ve âşıkane gazelleriyle çok beğenilmiş matla'ları olduğunu, kıtalarının inciler saçtığını ve divanının halk arasında dillerde dolaştığını söyler. Ayrıca şairin şeyhlere yakışır parlak mutasavvıfane şiirleri ve son derece güzel sözleri bulunduğunu kaydeder. Latîfi'ye göre Necâti şiirde atasözünü söylemeyi olgunluğa erıştiren, gazel tarzında yeni bir çığır açan ve kendisinden önceki şairlerin üslûbunu hükümsüz bırakan bir şairdir (*Tezkire*, s. 325). Kınalızâde Hasan Çelebi de Necâti'nin "eşi, benzeri olmayan" bir şair olduğunu söyler ve babası Ali Çelebi'nin "Haşre dek her şâir ü kâmil dese şîr ü gazel / Gelmeye kimse Necâti gibi mâhir fi'l-mesel" (*Tezkire*, II, 971) beytiyle bu fikrini destekler. Hasan Çelebi ayrıca şairin "döne döne" redifli gazeliyle nasıl üne kavuştuğunu uzun uzadıya anlatır. Âli Mustafa ise bir zamanlar Necâti'nin divanından güzel parçaları seçmekle görevlendirildiğini ve kırktan fazla "dört başı mâmur" gazelini belirlediğini yazar (*Künhü'l-Ah-bâr'ın Tezkire Kısmı*, s. 167).

Necâti'nin dili bilhassa gazellerinde oldukça sade, üslûbu güçlü ve etkileyicidir. Kendine has zengin hayallerle süslü şiirlerinde önemli ölçüde mahallî renk ve özellik görülür. Bu mahallîlik sadece kullandığı dilde değil benzetmelerinde, tabiat ve av sahnelerine ait son derece canlı tasvirlerinde de güçlü bir şekilde hissedilir. Halk diline ve psikolojisine yakın nükteli ifade ile güçlü bir dil hâkimiyeti vardır. Kelime hazinesindeki zenginlik, kullandığı teşbih ve mecaz unsurlarındaki orijinallik, ifadeindeki rahatlık, rindâne edası, söylediklerini yeri geldikçe atasözünü ve deyimlerle süslemesi, kafiye ve rediflerini çoğunlukla Türkçe kelimelerden seçmesi, daha XV. yüzyılda konuşma diliyle şiir yazmada başarını göstermesi, Türkçe'yi büyük bir başa-

Necâti Bey'in *Meşârü's-suarâ*'da bir gazeli ve minyatürünün bulunduğu sayfa (Millet Ktp., Ali Emîri Efendi, Tarih, nr. 772, vr. 176^b)

NECÂTÎ BEY

Necatî Bey divanının ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1769)

nyla aruza uygulayabilmesi de onun önemli özelliklerindedir.

Necatî, Türk şairleri içinde en çok Şeyhî'yi, İran şairlerinden Kemâleddîn-i İsfahânî, Nizâmî, Selmân-ı Sâvecî ve Câmî'yi beğenmektedir. Onun şiirleriyle çağdaşlarından Edirneli Revânî, Bursalı Ahmed Paşa ve Şeyhî'nin şiirleri içinde aynı redifte yazılmış olan örneklerin sayısı az değildir. Gerek kendi döneminde gerekse önceki dönemdeki şairlerin şiirlerine nazîreler yazan Necatî bazı beyitlerinde kendini Şeyhî'ye benzetir ve onu üstat olarak gördüğünü ifade eder.

Pek çok şair için şiirlerine nazîre yazılması bir övünç kaynağı iken Necatî bunlara iltifat etmez; hatta nazîrelerini beğenmediği Mihri Hatun gibi bazı şairlere de kızar.

Necatî'nin çağdaşları üzerinde olduğu gibi sonraki yüzyıllarda yaşamış şairler üzerinde de etkisi vardır. Tezkirelerdeki kayıtlardan ve divanlardaki örneklerden hareketle onun daha yaşadığı dönemde üstat kabul edildiği, sonraki asırlarda da Türk şiirinin belli başlı üstatları arasında anıldığı söylenebilir. Necatî'nin şiirlerine nazîre yazan veya şiirlerini tahmîs edenler arasında şu isimleri saymak mümkündür: Mihri Hatun, Âhî, Revânî, Üsküplü İshak Çelebi, Tokatlı Vâlihî, Mürrekkeççi Enverî, Sehî Bey, İznikli Kurbî, Fuzûlî, Hayâlî, İspartalı Mirî Efendi, Nihânî, Rahmî (Bursa-

lı Nakkaş Bâli), Filibeli Rızâyî, Yahyâ Bey, Âli Mustafa Efendi, Bâkî, Neşâtî, Nedim, Şevkî, Sun'î (Necatî Sun'î'si), Üsküplü Zârî, Sâkî, Verdî, Vasfî Şâver, Mesihî, Şeyhoğlu Cemâlî, Sa'dî, Subhî (Mustafa Çelebi), Sûzî-yi Nakşibendî ve Âsaf (Damad Mahmud Paşa). Cumhuriyet döneminin şair ve yazarlarından Behçet Necatigil'in de "Gönül" olan soyadını şaire karşı duyduğu sevgiden dolayı değiştirdiği ileri sürülmektedir.

Necatî Bey'in günümüze ulaşan tek eseri divanıdır. Şair, divanını yakın dostu ve hâmisî Müeyyездe Abdurrahman Çelebi adına tertip etmiştir. Çok sayıda nüshası bulunan eseri (meselâ bk. İÜ Ktp. TY, nr. 784; Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1769; TSMK, Revan Köşkü, nr. 783; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 424) Ali Nihad Tarlan yirmi nüshasını karşılaştırarak neşretmiştir (İstanbul 1963). Tevhid, na't, mi'râciye, methiye türü şiirlerle muhtelif beyit, müfret, kıta, nazım, rubâî ve nesir örnekleri de bulunan bu neşirde Tarlan'ın numaralandırmasına göre yirmi beş kaside ve 650 gazel bulunmaktadır. Mehmed Çavuşoğlu bu metinden hareketle divanı önce tahlil etmiş (İstanbul 1971), ardından seçmeler hazırlamıştır (İstanbul, ts.). Necatî Bey'in şiirlerinden pek çok araştırmacı ve şiir meraklısınca da farklı hacimlerde seçmeler yapılmıştır.

Sehî Bey, Necatî'nin *Münâzara-i Gül ü Hüsvrev* adlı bir mesnevisi olduğundan bah-

sederek beş beytini örnek verdikten sonra eserin kayıp olduğunu söyler. Aşık Çelebi, şairin Manisa'da bulunduğu sırada Şehzade Mahmud'un emri üzerine İmam Gazzâlî'nin *Kimyâ-yı Sa'âdet*'i ile Avfî'nin *Cevâmî'u'l-hikâyât*'ını tercüme ettiğini, ayrıca *Leylâ* ve *Mecnûn* adlı bir mesnevi yazdığını belirtir (*Meşâirü's-şuarâ*, vr. 131^b). Latîfî ise Necatî'nin divanından başka herhangi bir eseri olmadığını, öğrencilerinden Sun'î ve Sehî'nin *Gül ü Sabâ* ile *Mihr ü Mâh*'tan bahsettiklerini, ancak bu kitapları gören olmadığını bildirir.

BİBLİYOGRAFYA :

Necatî Beg Divanı (haz. Ali Nihad Tarlan), İstanbul 1963, hazırlayanın önsözü, s. VIII-XXVIII; Sehî, *Tezkire*, s. 75-77; Aşık Çelebi, *Meşâirü's-şuarâ*, vr. 130^a-132^a; a.e., Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 772, vr. 175^b-177^b; Latîfî, *Tezkire*, s. 325-330; a.e. (haz. Rıdvan Canım), Ankara 2000, s. 515-522; Beyânî, *Tezkire*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 757, vr. 105^a-106^b; *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı* (haz. Mustafa İsen), Ankara 1994, s. 164-167; Kınalızâde, *Tezkire*, II, 971; a.e., Süleymaniye Ktp., Lala İsmail, nr. 315, vr. 338^a-342^b; Riyâzî, *Riyâzû's-şuarâ*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3871, vr. 105^a-106^b; Ziya Paşa, *Harâbât*, İstanbul 1291-92, I, 71, 80-83; II, 61, 107, 138, 142, 154 vd.; Tayyârzâde Atâ Bey, *Târîh*, İstanbul 1293, IV, 321; V, 101-151, 269-319, 392 vd.; *Sicill-i Osmânî*, IV, 541; *Osmanlı Müellifleri*, II, 435; Gibb, *HOP*, II, 93-122; Ali Nihad Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri*, İstanbul 1949, seri I, fas. 4, s. 10; Hasibe Mazioğlu, "Necatî'nin Şiirlerinde Türkçenin Zenginliği", *Uluslararası Türk Dili Kongresi: 1992 (26 Eylül 1992 - 1 Ekim 1992)*, Ankara 1996, s. 95-110; a.mlf., "Necatî'nin Türk Dili ve Edebiyatının Gelişmesindeki Yeri", *TDL*, X/114 (1961), s. 366-369; Mine Mengi, "Necatî'nin Şiirlerinde Atasözlerinin Kullanımı", *Erdem (Atatürk Kültür Merkezi Dergisi)*, II/4, Ankara 1986, s. 47-56; Cemal Kurnaz, "Necatî Beğ, Ahmed Paşa, Hayâlî Beğ ve Nevî Divanlarındaki Teşbih ve Mecaz Unsurları", *TKA*, XXV/1 (1987), s. 127-173; Fevziye Abdullah Tansel, "Necatî Bey", *İA*, IX, 154-156; Abdülkadir Karahan, "Necatî", *TA*, XXV, 166-167; Th. Menzel, "Necâtî Bey", *EP*² (Ing.), VIII, 1-2; "Necatî İsa Bey", *TDEA*, VI, 548-550.

BAYRAM ALİ KAYA

NECATİGİL, Behçet

(1916-1979)

Cumhuriyet dönemi şair ve yazarı.

İstanbul'da Fatih'te doğdu. Esas adı Mehmet Behçet'tir. Babası, Saryer ve Beyoğlu müftülükleri yapmış olan müderris Mehmet Necati Efendi, annesi Geyveli İbrâhim Hakkı Efendi'nin kızı Fatma Bedriye Hanım'dır. İbrâhim Hakkı Efendi Fâtihten Dolmabahçe camilerinde başımamlık ve Tedkikat-ı Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi üyeliği yapmıştır. Henüz iki yaşında iken annesini kaybeden Necatigil, Be-